

Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate

Victor JUC,
doctor în filozofie, conferențiar universitar,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Vitalie VARZARI,
doctorand, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

SUMMARY

The news of investigations is determined by the need to investigate the process of rethinking of national security, and the Copenhagen School has the decisive role. The conclusion is that traditional schools have approached the security in political-military terms, but is currently growing the share of other sizes, especially the economic, social and environmental dimensions.

Analiza teoretică a securității naționale din perspectiva științei politice reprezintă în sine o provocare. Cauza constă în faptul că până în anii '90 ai secolului al XX-lea securitatea națională era tratată în majoritatea elaborărilor teoretice din perspectiva relațiilor de putere dintre state, având ca suport realismul politic. Totodată, studiile de securitate, care reprezentau o subdisciplină în cadrul științei relațiilor internaționale, cercetau atât aspecte ce vizează securitatea internațională, cât și securitatea națională. Din aceste considerente securitatea națională a fost și, adeseori mai este, percepută de mulți teoreticieni drept obiect de studiu al relațiilor internaționale. În același timp, considerăm că se află în plin proces de fundamentare securitologia, o subdisciplină din cadrul științei relațiilor internaționale, dar și a conflictologiei.

Această stare de fapt are, din punctul de vedere al lui B. Buzan, o explicație destul de simplă: atunci când vorbim de statul hobbesian clasic, conceptul de securitate națională nu poate fi aplicat decât laturii externe a funcțiilor de securitate a statului. Nu există îndoială, opinează cercetătorul, că această viziune se aplică statelor puternice, pentru care categoria de securitate națională a fost inițial concepută. [1, p.112] B. Buzan remarcă și insuficiența dezvoltării conceptului de se-

curitate națională, evidențiind că el nu este pe deplin conceptualizat, dar fiind faptul că este puternic politizat. Cauza acestei situații, în opinia exegetului Școlii de la Copenhaga în domeniul cercetării securității, se datorează, în principal, suprapunerii de-a lungul istoriei a conceptului de securitate națională cu cel de putere și, în consecință, dezvoltarea unei percepții militare a securității: „Statele erau concepute ca fiind prinse într-o luptă pentru putere, iar securitatea, din acest motiv, era văzută ca un derivat al puterii, în special, al celei militare”. [2, p. 20]

De fapt, termenul de „securitate națională” a fost utilizat pentru prima dată la începutul secolului al XX-lea în mesajul lui Th. Roosevelt către Congres, în care se fundamenta necesitatea ocupării prin invazie militară a zonei Canalului Panama în „interesele securității naționale americane”. Putem, astfel, sesiza în mai multe discursuri politice un accent major asupra angajamentului militar în relațiile internaționale și modul în care acesta contribuie la fortificarea propriei securități naționale. Totodată, teoreticienii au evitat și/sau nu au reușit mult timp să definească nici însuși conceptul de securitate, nici corespondentul lui de bază și deci nu s-a reușit fundamentarea unei teorii distincte a securității naționale, ci au fost elaborate câteva teorii, paradigme

și abordări dominante în disciplina relațiilor internaționale. În anii '80-'90 ai secolului trecut, B.Buzan insistă prin lucrarea „Popoarele, statele și teama - o agendă pentru studii de securitate internațională după Războiul Rece” asupra unei viziuni teoretice, interogându-se deloc retoric: „Ce înseamnă, de fapt, securitatea?” [3, p. 12]

Securitatea mediului internațional, dinamica și natura relațiilor dintre state, puterea militară erau determinante pentru starea securității naționale. Realistii considerau că, dominând, învingând sau surclasând din punct de vedere militar, statele pot să-și asigure propria securitate națională, iar liberalii erau convinși că războiul și confruntarea militară nu sunt o soluție, ci, mai curând, cooperarea economică, dezarmarea, perpetuarea păcii, democratizarea societăților sunt în măsură să asigure securitatea națională. Teoreticienii realiști, liberali și behavioriști își concentrău dezbaterile mai mult pe factorii externi, cu impact asupra securității naționale, decât pe vulnerabilitățile interne, termenii lor de referință în cadrul disputelor științifice fiind supremația militară, balanța de putere, războiul, pacea, alianțele internaționale, conflictul internațional, capabilitățile nucleare etc.

În Republica Moldova incertitudinea teoretico-metodologică în care este învăluită abordarea securității naționale mai este dublată, din punctul nostru de vedere, și de alte două variabile: la nivel teoretic - de lipsa unei școli naționale de tradiție a studiilor de securitate și, în consecință, a unor lucrări fundamentale în acest domeniu complex, perpetuându-se un vid teoretic; iar la nivel practic - de lipsa expertizei eficiente în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor publice care vizează sectorul național de securitate, sferă a interesului național care a fost în perioada sovietică în competența centrului unional.

Relansarea și redirectionarea studiului securității naționale au fost provocate de un eveniment care a marcat secolul al XX-lea – dezintegrarea sistemului socialist. Modul în care s-a încheiat „războiul rece” și, mai ales, reproșul că acest fenomen n-a fost pronosticat și a reprezentat eșecul abordărilor tradiționaliste ale securității au intensificat dezbaterile în cadrul comunității studiilor de securitate

cu privire la domeniul și aria de încorporare a materiei. Implozia Uniunii R.S.S., care nu a fost provocată nici de supremația militară a S.U.A., dar a suscitat cheltuieli enorme și înrădăcinarea complexului de inferioritate tehnologică, nici de un atac nuclear neașteptat și nici de disfuncțiunea balanței de putere în sistemul internațional, creându-se premisele asimetriei sistemice, a schimbat radical percepțiile asupra securității naționale, iar teoriile despre securitate, din momentul în care și-au demonstrat incapacitatea de a prognoza unul dintre cele mai semnificative evenimente ale istoriei contemporane, au intrat într-o criză profundă.

Chiar și în secolul al XXI-lea, în acord cu B.Buzan, care se referea la situația din ultimul deceniu al secolului al XX-lea, securitatea rămâne un concept ambiguu, interpretat diferit de către cercetători diferiți. Pentru a fi înțeleasă, securitatea națională trebuie conceptualizată, definită și explicată. După cum a subliniat D. Baldwin în „Neorealism și neoliberalism”, conceptul de securitate, în pofida multiplelor dezbateri, rămâne încă nebulos, deseori utilizat ca pretext, scuză sau justificare pentru diverse măsuri politice strategice mai mult sau mai puțin îndreptățite. [4, p. 9] Securitatea națională nu are un sens precis. Pentru mulți cercetători, analiști și oameni politici, în diverse situații, ea are conținut diferit, constată A. Wolfers în „Securitatea națională – un simbol ambiguu”. Studiile de securitate se află pretutindeni într-o criză profundă generată de transformările radicale prin care trece însuși mediul de securitate [5, p. 27], consideră L. Ghica și M. Zulean în „O agendă pentru dezvoltarea studiilor de securitate”. Cu toată contribuția științifică a unor domenii precum relațiile internaționale, studiile de securitate sau geopolitica, cunoașterea academică nu a condus spre formularea unei definiții unanim acceptate a conceptului de securitate, susține M. Zulean. [6, p. 38] Nici o definiție a securității nu a fost general acceptată și nici nu poate fi posibilă, concluzionează în „National security and nuclear dilemma” R. Smoke. [7, p. 301] Iar B. Buzan reiterează dificultatea de a conceptualiza securitatea, făcând trimitere la W. B. Gallie, care demonstrează că ea este un concept contestat în mod fundamental.

Se consideră că această stare de confuz derivă din două considerente principale: *prezența* unei dimensiuni obiective a conceptului de securitate națională ce se referă la existența fizică a unor amenințări și *dezvoltarea* unei dimensiuni subiective a securității, care vizează percepția subiectului față de prezența sau absența amenințărilor la adresa supraviețuirii și evoluției lui. Astfel, cineva se poate simți în siguranță fără a fi, de fapt, în siguranță, la fel cum cineva poate fi „liber” de amenințări reale, fără să creadă. Aceasta este adevărat pentru guverne, așa cum este adevărat și pentru indivizi [8, p. 105], afirmă K. Booth în „Theory of world security”. Un al treilea element ce trebuie luat în considerare, constă în faptul, așa cum observă pe bună dreptate B. Buzan, că securitatea națională nu trebuie confundată cu funcționarea normală a statului. Securitatea se referă în acest sens la absența amenințărilor care periclitează însăși existența statului și calitatea vieții comunităților de indivizi. În opinia lui K. Booth, dacă cel de-al doilea element ar fi lipsă în precizarea de mai sus, atunci am fi avut de a face doar cu starea de supraviețuire, nu și cu cea de securitate. În viziunea autorului, securitatea este, de fapt, „supraviețuirea-plus”, „plus” referindu-se la lipsa amenințărilor față de valorile de bază, cum ar fi libertatea de a alege din mai multe opțiuni: însă a confunda starea de supraviețuire cu instrumentarul politic și social al securității este o eroare gravă în studiile de securitate, care mai persistă uneori și actualmente.

Considerăm că definiția care conceptualizează cel mai adecvat securitatea națională pentru Republica Moldova este cea formulată de A. Wolfers, care percepe securitatea națională în calitate de valoare: „Securitatea este o valoare, pe care un stat o poate avea într-o măsură mai mică sau mai mare și la care poate aspira să o dețină într-o măsură mai mare sau mai mică. Din aceste considerente, aceasta se aseamănă cu puterea și bunăstarea, alte două valori de importanță crucială în relațiile internaționale. Dar în timp ce bunăstarea este măsura avuțiilor materiale ale unei națiuni, iar puterea este abilitatea de a controla acțiunile altora, securitatea, în sens obiectiv, este absența amenințărilor față de valorile agonisite, iar în sens subiectiv, absența fricii că

aceste valori vor fi atacate”. [9, p. 484] A doua este propusă de R. Smoke, care o abordează la nivel tehnic, operativ: „Securitatea națională cuprinde, în general, studiul problemelor de securitate ale unei națiuni, politicile și programele de rezolvare a acestor probleme și, de asemenea, procesul guvernamental prin care aceste procese și programe sunt dezvoltate și realizate.” [10, p. 301]

E. Kolodziej observă în „Securitatea și relațiile internaționale”, că toate societățile umane se confruntă cu problema securității și doar dacă problema securității este înțeleasă ca problemă socială perpetuă și inevitabilă, pot fi găsite soluții aplicate de-a lungul istoriei pentru a o atenua temporar, dacă nu chiar a o rezolva definitiv. [11, p.95] Astfel, remarcăm că domeniul securității naționale este unul extrem de important pentru dezvoltarea societății, el asigurând baza implementării cu succes a reformelor. N.Nijnik acreditează în lucrarea „Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика” ideea că securitatea s-a format ca fiind reacție naturală de răspuns la amenințările caracteristice lumii în care trăim. În aceste condiții, subliniază cercetătorul, este necesar să supraviețuim, ceea ce presupune fie neutralizarea amenințărilor prin acțiune directă asupra lor, fie dezvoltarea unei puteri superioare adversarului, ca să-i dispară dorința de a provoca vreun rău. [12, p. 69]

Dacă „securitatea” prevede reducerea la minimum a amenințărilor și vulnerabilităților, atunci pentru trasarea unei hărți a domeniului securității naționale este util să explicăm câteva concepte-cheie, precum „amenințare” și „vulnerabilitate”, promovate de exponenții Școlii de la Copenhaga și „risc”, care nu este elaborat în cadrul aceste școli. Gr. Alexandrescu precizează că, în general, politologii, analiștii și teoreticienii din diferite domenii au tendința să ofere aceeași valoare termenilor *pericol*, *risc*, *amenințare*, *vulnerabilitate*, considerându-le sinonime. [13, p.7] Totuși în domeniul securității aceste noțiuni fundamentale trebuie tratate cu atenție, pentru a nu crea confuzii. Dicționarul explicativ al limbii române definește termenul de „amenințare” ca „intenția de a face rău cuiva pentru a-l intimida

sau pentru a obține ceva”, cel de „vulnerabilitate” - ca „parte slabă a cuiva, punct sensibil, punct nevralgic”, iar cel de „risc” - ca pericol eventual, mai mult sau mai puțin previzibil, posibilitate de a ajunge într-o primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de suportat o pagubă. [14, p. 929] Aceste explicații distincte scot la iveală caracteristici importante privind sursa declanșatoare a amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților: *amenințarea* este provocată de cineva sau de ceva din exterior care manifestă intenții ostile față de cel pe care îl țintește, *vulnerabilitatea* provine din interior, din structura, starea de fapt a celui vizat, iar *riscul* se referă la o posibilitate eventuală ca o amenințare sau o vulnerabilitate să aibă loc într-un viitor previzibil. Cât despre state, amenințările sunt provocate de către actorii din cadrul sistemului internațional, de natura relațiilor dintre ei sau de însuși sistemul internațional de caracter anarhic, iar vulnerabilitățile sunt puncte slabe provenite din baza sa fizică (teritoriul și populația) și structura organizatorică (sistemul politic, economic, juridic etc.).

În acest sens, B. Buzan remarcă faptul că insecuritatea reflectă o combinație de amenințări și vulnerabilități, iar cele două nu pot fi separate într-un mod rațional. [15, p.120] Totodată, N. Dolghin evidențiază că natura specifică a amenințărilor și amenințarea, în sine, pot fi înțelese numai în relație cu caracterul particular al obiectului de referință. Viața umană variază în funcție de cadrul în care se desfășoară și, din acest motiv, pe baza aceluiași criteriu, se poate vorbi și despre domenii diferite în care trebuie studiate tipurile de amenințări: politic, economic, social, militar, de mediu ș.a. [16,p.17]

Realismul politic, ce a reprezentat în perioada „războiului rece” o abordare teoretică dominantă în domeniul securității, consideră conflictul inevitabil datorită naturii umane și resurselor limitate disponibile. Din punctul de vedere al acestei teorii, securitatea națională poate fi asigurată doar printr-o prevalență militară față de principalii rivali de pe arena internațională, iar goana pentru putere dintre state într-un sistem internațional căruia îi lipsește un mecanism eficient care ar putea preveni conflictele conduce inevitabil la războaie. Realisti argumentează că atât guvernele,

cât și indivizii sunt motivați de propriul interes și de o competiție inevitabilă pentru resursele naturale și umane limitate. [17, p.99] N. Kosolapov consideră în „Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей” că, tradițional, securitatea reprezenta nu atât stabilitatea structurilor interioare ale societății, cât un nivel, mereu relativ, de protecție împotriva perspectivei de a deveni victimă, în special, a violenței fizice. Frica față de o astfel de evoluție, continuă cercetătorul, generează disponibilitatea de a înfrunta violența cu orice mijloace disponibile. [18, p. 190] Școala realistă în domeniul securității pune accentul pe conceptul de putere și derivatele ei: politica de putere și echilibrul de putere, precizează I.N.Sava. [19, p.7] Aceste raționamente îi fac pe exponenții realismului politic să pledeze în favoarea fortificării securității naționale prin maximalizarea propriilor capacități militare și prin edificarea alianțelor ca mecanisme efective de sporire a puterii în eventualele lupte cu adversari mai puternici. Pentru realiști clasici ca H. Morgenthau, „dorința de putere” este inoculată profund în natura umană, ea condiționează și determină politicile naționale de securitate ale statelor [20, p.115], iar principala formă de putere avută în vedere este cea militară.

Din perspectiva lui P.Țigankov, conceptul de securitate se află în strânsă concordanță cu cel al interesului național. Mai mult, primul este rezultatul celui de-al doilea, iar securitatea națională, subliniază cercetătorul, are menirea de a oferi garanții că cele mai esențiale interese nu sunt afectate, suveranitatea națională, integritatea teritorială a statului-națiune, protecția cetățenilor săi ș.a., adică acele interese pentru care statul este gata mai degrabă să lupte, decât să caute compromisul. [21, p. 320-321]

Neorealismul K. Waltz și realismul ofensiv J. Mearsheimer acordă prioritate naturii anarhice a sistemului internațional și minimizează rolul naturii umane intrinsece și al caracteristicilor politice ale statelor. Potrivit neorealismului, anarhie nu înseamnă haos, ci mai degrabă lipsa unei forme de guvernare la nivel mondial: fără o guvernare internațională eficientă, argumentează neorealismul, nu există instituții care pot rezolva litigiile într-un mod autoritar

și asigura securitatea statelor așa cum guvernele naționale furnizează securitate cetățenilor săi. Neorealiștii manifestă scepticism față de potențialul Organizației Națiunilor Unite de a îndeplini un asemenea rol. Totuși, când este necesar de a identifica cele mai eficiente strategii de fortificare a securității naționale prin abținerea de la violență, teoreticienii au viziuni diferite asupra mecanismelor de realizare în practică: unii exegeți ai realismului, cum ar fi K. Waltz și J. Mearsheimer, susțin că un echilibru de putere între adversari este cel mai bun mecanism, în timp ce behavioriștii contemporani, A.F.K. Organski și J. Kugler, sunt de părere că preponderența puterii este modalitatea optimă de a evita războiul [22, p.37] și, astfel, de a ține rivalul departe și în incapacitate de a periclita securitatea națională. K. Waltz și J. Mearsheimer consideră că un echilibru de putere militară are drept efect reducerea riscului de izbucnire a războiului între state, argumentul realiștilor este construit în modul următor: în cazul în care există paritate perfectă între forțele militare a două state, nici unul nu poate fi sigur de victorie, ceea ce înseamnă că războiul va fi unul de durată, iar victoria extrem de costisitoare. În acest caz, beneficiile de evitare a războiului vor fi superioare beneficiilor unei victorii obținute cu mari pierderi în urma luptei, iar din moment ce statele sunt presupuse a fi actori raționali, acestea vor fi descurajate să provoace un război cu niște costuri anticipate mari și vor prefera, astfel, păstrarea păcii.

J. Herz argumentează în „Idealist internationalism and the Security Dilema” că în centrul teoriei balanței de putere se ascunde dilema de securitate [23, p.157], logica dilemei de securitate este destul de simplă. Ipotetic vorbind, explică J. Herz, ea funcționează în modul următor: statul, fiind convins de virtuțile sistemului de echilibrare a puterii militare într-o lume a incertitudinilor strategice, începe să-și fortifice propria forță militară. Presupunând că scopul său este în întregime defensiv, deși securitatea are și o accepție subiectivă, acumularea de arme poate fi totuși percepută de celelalte state drept intenție de agresivitate, ele răspund prin fortificarea propriilor capacități militare, însă intenția lor poate fi înțeleasă greșit de către primul stat, ca o indicație a in-

tențiilor ostile, determinându-l să-și consolideze forțele și mai mult.

A.F.K. Organski și J. Kugler sunt cei mai mari critici ai balanței de putere ca mijloc de asigurare a securității naționale. Aceștia menționează în lucrarea „The war ledger” că supremația militară sau hegemonia, este forma cea mai stabilă a distribuției puterii în sistemul internațional (cel puțin, pe termen mediu) și, astfel, ea este capabilă să asigure securitatea națională. [24, p. 38] Aici argumentul este că puterile militare dominante nu au nevoie să lupte, deoarece alte state nu le vor ataca, fiind descurajate de marea probabilitate de a pierde disputa. Un hegemon avantajat poate utiliza presiunea asupra statelor din sfera sa de influență pentru a favoriza crearea unei stabilități și respectarea „regulilor jocului”, prevenind în acest mod degenerarea litigiilor în război.

În cele din urmă, revenim la ceea ce pentru mulți reprezintă cel mai convingător argument realist: securitatea și neagresiunea reciprocă a predominat între marile puteri pentru mai mult de 60 de ani din cauza existenței armelor nucleare, care, la rândul lor, au fortificat securitatea națională a statelor ce le dețineau. Armele nucleare au devenit un fenomen istoric politico-militar și militaro-strategic fără precedent, care, potrivit opiniei lui V. Mihailov, asigură securitatea națională a țărilor deținătoare a acestor capacități și pot devaloriza capacitățile armelor convenționale. [25, p.11] K. Waltz a remarcat, în 1995, în lucrarea „Peace, stability and nuclear weapons” **că niciodată în istoria modernă, convențional datată din 1648, marile puteri ale lumii nu s-au bucurat de o atât de lungă perioadă de pace.** [26, p.9] Logica „securității nucleare” este simplă: în cazul în care adversarii nucleari posedă așa-numitele capacități de distrugere reciprocă - fiecare poate răspunde cu o contraofensivă nucleară devastatoare, dacă adversarul îl atacă cu arma nucleară. Într-o astfel de lume războiul între puterile nucleare devine complet irațional, susținea R. Reagan: „Un război nuclear nu poate fi câștigat și de aceea nu trebuie să fie dus”. Totuși mulți cercetători cred că această perioadă de absență a războiului este atribuită în mare parte „echilibrului nuclear al terorii”, pacea nucleară extinzându-se și asupra aliați-

lor „nonnucleari”, care beneficiază de așa-zisa descurajare extinsă. Astfel, Germania, Japonia, Coreea de Sud, Australia, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria ș. a. nu aveau nevoie de propriile lor sisteme de descurajare nucleară, deoarece securitatea față de un atac extern a fost garantată de „umbrela nucleară” a aliatului lor american sau sovietic.

În perioada „postrăzboi rece” importanța strategică a armelor nucleare în planificarea de securitate a marilor puteri este redusă. Războaiele civile și terorismul constituie preocupările majore de securitate politico-militară pentru aceste state, iar armele nucleare nu au un rol strategic pentru astfel de amenințări. Mai mult, actualmente, armele nucleare nu mai sunt percepute drept garant indispensabil pentru menținerea păcii între marile puteri, ci, mai degrabă, drept instabilitate ce provine din tentativele de achiziționare a lor de către puterile mici și de către teroriști, ca rezultat al extinderii „umbrelor nucleare” ale unor puteri nucleare în apropierea zonei de influență a unei puteri nucleare concurente.

Pe de altă parte a „baricadei” teoretico-metodologice în dezbateră conceptului de securitate se află teoreticienii liberali. Deși aceștia tind să fie mai optimiști cu privire la natura umană decât realiștii și mai puțin convingși de virtuțile soluțiilor pe care le poate oferi puterea militară pentru soluționarea problemelor de securitate, totuși, la fel ca realiștii, ei susțin că preponderența factorului extern este decisivă pentru asigurarea securității naționale. Ca și realiștii, liberalii cercetează natura relațiilor dintre state, pentru a determina modul în care securitatea națională poate fi fortificată. Liberalii opinează că, odată cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, s-au produs modificări majore în sistemele sociopolitice naționale și regionale. În primul rând, numărul democrațiilor a crescut simțitor în ultimii 30 de ani, iar statele democratice, afirmă liberalii, se luptă foarte rar între ele. În al doilea rând, a existat o creștere dramatică a interdependenței economice internaționale și, în al treilea rând, statele-națiune au devenit tot mai implicate în instituțiile internaționale și transnaționale. Semnarea Tratatului de la Roma în 1945 și a celui de la Washington în 1949 sunt argumente liberale puternice care reunesc toate cele

trei supoziții ale „securității liberale” menționate mai sus.

„Pacea democratică” este, probabil, cea mai cunoscută paradigmă care explică fortificarea securității naționale din perspectiva liberală. Ea a fost descrisă de către J. Levy în „Domestic politics and war” ca fiind aproape o lege empirică în relațiile internaționale. Se bazează pe ideea, conform căreia democrațiile liberale, așa cum am arătat mai sus, nu luptă aproape niciodată între ele, precum și pe prezumția că toleranța liberală derivă, în principal, din natura sa democratică. De la începutul secolului al XX-lea, când democrațiile funcționale au început să se dezvolte în multe țări, conflictele violente între acestea au fost rare, iar războaiele pe scară largă, între democrații, au fost, practic, inexistente, se afirmă în studiul „The politics of an alternative security system” elaborat de B. Russett. Totuși acesta susține că teza păcii democratice nu pretinde că democrațiile sunt întotdeauna pașnice, ele luptând frecvent cu țările nondemocratice. Într-adevăr, democrațiile de referință, Franța, Marea Britanie și S.U.A., se află pe primele locuri în clasamentul țărilor care au fost implicate în cele mai multe conflicte internaționale între 1946 și 2010. Totodată, realiștii contemporani, E. Mansfield și J. Snyder, susțin în „Democratization and the danger of war” că, deși statele democratice nu luptă aproape deloc între ele, în procesul anevoios de edificare a democrațiilor crește riscul de izbucnire a conflictelor. Cercetând istoria războaielor între 1811 și 1992, E. Mansfield și J. Snyder au identificat faptul că statele care se confruntă cu o tranziție democratică au avut cu 40 la sută mai multe șanse să se implice în ostilități decât statele care nu au manifestat tendințe de tranziție spre un nou regim. Acest lucru, susțin autorii, ar trebui să pună întrebări referitor la politica „de promovare a securității prin democratizarea impusă”, iar intervențiile militare din Irak și Afganistan sunt exemple elocvente în sensul în care democratizarea nu a adus cu ea și securitatea pentru aceste societăți.

Ca și multe alte teorii cu privire la cauzele păcii și războiului, teza păcii democratice este contestată. Constatarea că democrațiile se luptă foarte rar între ele nu este pusă la îndoială, dar criticii susțin că aceasta nu consti-

tuie rezultatul naturii statelor democratice. J. Mearsheimer susține, în lucrarea „Why we will soon miss the Cold War?”, că o așa stare, de fapt, a fost generată de interesul statelor democratice de a face front unic împotriva unui dușman sovietic comun, plus existența armelor nucleare care au împiedicat războiul între democrațiile occidentale în timpul „războiului rece” și nicidecum de natura instituțiilor politice ale acestora. [27, p. 1-17] Aproape toți cercetătorii păcii liberale, fără rezerve, sunt de acord că interdependența economică între state este o forță pozitivă pentru avansarea securității, fenomen botezat „pacea capitalistă”. De exemplu, N. Angell afirma în ajunul Primului Război Mondial, în „The great illusion”, că interdependența economică a statelor puternic industrializate este atât de mare, încât controlul teritorial, ca premisă a dezvoltării economice, s-a perimat și de aceea războiul este irațional din punct de vedere economic. Ulterior, N. Angell nu susține însă că războiul nu trebuie practicat deloc, argumentând că forța trebuie folosită cooperativ împotriva celor ce încalcă dreptul internațional și nu respectă principiile Ligii Națiunilor, el face apel la rațiune și educație în relațiile internaționale.

Printre cele mai importante școli ale interdependenței globale sunt, fără îndoială, școala neoliberală, catalogată, în acest context, ca instituționalism neoliberal, și cea neorealistă, numită adesea și realism structural. De subliniat că, de cele mai multe ori, este greu a se face o apreciere exactă cărei școli aparține un cercetător sau altul, opiniile variind. De exemplu, unii susțin că R. Keohane este exponentul realismului structural, alții - că el ar reprezenta școala neoliberală. [28, p.74] Această situație denotă similitudinile care există în abordările conceptuale ale celor două școli, inclusiv în ceea ce privește securitatea națională și internațională. Atât neorealiștii, cât și neoliberalii au continuat fundamentele teoretice clasice ale premegătorilor lor, concordând, totodată, teoria cu schimbările majore care au avut loc pe arena internațională și au anexat viziuni contemporane asupra ordinii și securității internaționale, ideea interconexiunii fiind generatorul central al schimbărilor conceptuale.

În același sens, R. Keohane și J. Nye argumentează în „Puterea și interdependența” că

într-o lume atât de interdependentă abordarea realistă clasică este prea limitată ca să poată explica dinamica sistemului internațional, ei construiesc două modele teoretice - instituționalismul liberal și interdependența complexă. R. Keohane descrie relațiile internaționale ca o luptă pentru putere și se bazează pe trei fundamente centrale: statele sunt unități coerente și cei mai importanți actori politici, forța este un instrument eficient de impunere a unei politici și există o ierarhie a problemelor în politicile mondiale dominate de cerințe ale securității militare. Totodată, J. Nye argumentează că în condițiile interdependenței complexe actorii centrali de pe arena internațională sunt actorii nestatali, dat fiind că nu există o ierarhie clară a soluțiilor și forța este ineficientă. În acest caz, rezultatele vor fi determinate de distribuția resurselor și vulnerabilităților din anumite domenii-cheie, ele nu vor fi dependente de distribuția puterii militare, iar entitățile transnaționale devin factori cruciali în procesul de luare a deciziilor.

Cât privește R. Gilpin, acesta afirmă în lucrarea intitulată „Politica economică globală” că ordinea comercială internațională liberală depinde în mare măsură de existența unui stat puternic care ar putea oferi bunuri calitative și la un preț redus pe arena internațională. El susține că sistemul internațional are nevoie de un stat puternic, deoarece bunurile și serviciile nu pot fi împărțite în absența lui. Totodată, R. Gilpin este de acord cu importanța crescândă a corporațiilor transnaționale, dar mai adaugă că acestea s-au dezvoltat doar datorită patronajului S.U.A. [29, p.301] Observăm că în accepția sa rolul unei puteri ce domină este mare în asigurarea securității pe arena mondială.

A. Wendt, cel mai cunoscut apologet al constructivismului, subliniază în lucrarea sa „Teoria socială a politicii internaționale” că, în pofida unei dominații teoretice a realiștilor și liberalilor, se atestă o tradiție îndelungată și variată, care din punctul de vedere al teoriei sociale se numește gândire constructivistă, în sensul că realitatea internațională este definită prin viziunea noastră asupra lumii înconjurătoare. [30, p.2] Constructiviștii evidențiază caracteristica subiectivă a acestei viziuni: în contrast cu liberalismul și realismul, care atrag atenția

asupra modului în care factorii materiali, precum puterea militară și bunăstarea economică, influențează relațiile dintre state pe arena mondială, constructivismul se concentrează pe impactul ideilor asupra acestor relații. Ch. Kegley și G. Raymond susțin în „The global future: a brief introduction to world politics” că toate concepțiile noastre despre politica mondială sunt influențate de o viziune colectivă determinată de presiunile sociale ale grupurilor din care provenim. A înțelege modul în care oamenii se cunosc pe ei înșiși și creează condiții sociale pentru sine și pentru alți actori, cum ar fi statele, e, probabil, prima mișcare potrivită în analiza fenomenelor politice și, în mod specific, în explorarea aspectelor de securitate [31, p.323], subliniază E. Kolodziej. Constructiviștii apreciază aportul deosebit al neorealismului și neoliberalismului în cercetarea comportamentului statelor, însă resping condiționările lor materiale. În acest sens, A. Wendt respinge anarhia ca forță causală, pentru că ea nu este o condiție care precedă construirea de state a identităților și intereselor lor reciproc recunoscute, starea de anarhie dintre aliați fiind percepută diferit față de anarhia între rivali. În consecință, exemplifică Ch. Kegley și G. Raymond, armele nucleare deținute de Marea Britanie nu sunt o amenințare așa de mare pentru securitatea S.U.A., în comparație cu armele nucleare deținute de Coreea de Nord, din cauza că supozițiile împărtășite de americani și britanici față de acțiunile reciproce diferă de cele împărtășite de către Washington și Phenian.

Constructiviștii au atras atenția asupra „noului tip de gândire” al lui M. Gorbaciov, manifestat și în politica de securitate a Uniunii R.S.S. „Noul tip de gândire” a condus la apariția noilor norme de comportament între U.R.S.S. și S.U.A. și la un nou mediu de secu-

ritate regional și internațional, iar politica de concurență și prevalență nucleară și militară a fost schimbată prin cooperare și dezarmare reciprocă, bazate pe norme acceptate de toate părțile. În sensul acestor idei, G. Raymond subliniază că normele pot fi surse ale acțiunii din trei perspective: ele sunt *constitutive*, în sensul în care definesc tipul acțiunilor, *permissive*, deoarece permit anumite tipuri de activități, *de constrângere*, în măsura în care limitează comportamentul actorilor pentru anumite tipuri de activități. Astfel, în sistemul internațional contemporan, normele constitutive ale suveranității determină ce contează pentru stat, în timp ce normele permissive și de constrângere precizează cum statele pot sau nu pot acționa. În consecință, în schimbul unei logici a consecinței, constructiviștii optează pentru o logică a condiționării.

În concluzie subliniem că abordările clasice, în pofida limitărilor conceptuale evidente, au oferit contribuții importante la dezvoltarea conceptului de securitate. Studiarea relațiilor de putere dintre state, a condițiilor în care pacea ar putea fi menținută, a rolului armelor nucleare, a relațiilor economice interdependente, a percepției față de intențiile adversarilor a reprezentat punctul de pornire pentru abordările contemporane. În sensul acestor idei, Școala de la Copenhaga, construindu-și argumentele ca răspuns la concepția clasică rigidă, a redirecționat dezbaterile asupra securității într-o albie mult mai extinsă. Disoluția subită a Uniunii R.S.S. a fost argumentul central avansat în procesul construirii noului tip de gândire cu privire la aria de cuprindere a securității naționale, ea nu mai comportă doar aspectul său militar, ci se extinde și spre alte ramuri ale activității colectivității umane, la fel de importante ca și primul.

BIBLIOGRAFIE

1. Buzan B. Popoarele, statele și teama. Chișinău: Cartier, 2000, -386 p.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. Baldwin D. Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate. New York: Columbia University Press, 1993, -375 p.
5. Ghica L. A., Zulean M. O agendă pentru dezvoltarea studiilor de securitate. În: Politica de securitate națională: concept, instituții, procese. Coord. Ghica, L. A., Zulean, M. Iași: Polirom, 2007, p. 27-32.

6. Zulean M. Politica de securitate națională ca domeniu al politicilor publice. În: Politica de securitate națională: concept, instituții, procese. Coord.: Ghica, L. A., Zulean, M. Iași: Polirom, 2007, p. 33-48.
7. Smoke R. National security and the nuclear dilemma. New York: Random House, 1993, 368 p.
8. Booth K. Theory of World Security. New York: Cambridge University Press, 2007, 495 p.
9. Wolfers A. National security as an ambiguous symbol [online]. În: Political Science Quarterly. Vol. 67, No. 4, 1952. <http://links.jstor.org> (vizitat 19.01.2012).
10. Smoke R. Op. cit.
11. Kolodziej E. A. Securitatea și relațiile internaționale. Iași: Polirom, 2007, 431 p.
12. Нижник Н.С. Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика. В: Исторические, теоретические и правовые аспекты противодействия угрозам национальной безопасности. Отв. ред. В. В. Грохотова. Великий Новгород: Типография Нов. ГУ имени Ярослава Мудрого, 2008, с. 246-269.
13. Alexandrescu Gr. Amenințări la adresa securității. București: UNA, 2004, 24 p.
14. Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II-a. Coord.: Coteanu, I. ș.a. București: Univers Enciclopedic, 1996, 1192 p.
15. Buzan B. Op.cit.
16. Dolghin, N., Sarcinschi, A., Dinu, M. Ș. Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă. București: UNA, 2004, 48 p.
17. Irimia I. Aspecte ale insecurității naționale. În: Buletinul AISM. 2002, nr. 4. București: Editura A.I.S.M., 2002, nr. 4, p. 98-156.
18. Косолапов Н. А. Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей. В: Богатуров А. Д. и др. Очерки теории и политического анализа международных отношений. Москва: НОФМО, 2002, с. 190-206.
19. Sava I. N. Studii de securitate. București: Editura Centrului Român de Studii Regionale, 2005, 303 p.
20. Morgenthau H. Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace. Iași: Polirom, 2007, 735 p.
21. Цыганков П. А. Теория международных отношений. Учебное пособие. Москва: Гардарики, 2003, 590 с.
22. Organski A. F. K., Kugler J., The War Ledger. Chicago: University of Chicago Press, 1980, 304 p.
23. Herz J. H. Idealist Internationalism and the Security Dilemma. În: World Politics Journal, No. 2, January 1950, p. 157-180.
24. Organski A. F. K., Kugler J. Op. cit.
25. Ядерное оружие и национальная безопасность. Авторский коллектив под ред. В. Н. Михайлова. Саранск: Типография Красный Октябрь, 2008, 217 с.
26. Waltz K. Peace, Stability, and Nuclear Weapons. În: Policy Paper No. 15 of the Institute on Global Conflict and Cooperation. Berkeley, 1995. <http://igcc.ucsd.edu/pdf/policypapers/pp15.pdf> (vizitat 01.11.2009).
27. Mearsheimer J. Why We Will Soon Miss the Cold War?. New York, 1990. http://www.wepapers.com/Papers/61600/Why_We_Will_Soon_Miss_the_Cold_War (vizitat 16.10.2010).
28. Софронова О. В. Теория международных отношений (Курс лекций). Нижний Новгород: Изд-во „Урал”, 2001, 238 с.
29. Griffiths M. Relații internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziua, 2003, 450 p.
30. Wendt A. Social theory of international politics. London: Cambridge University Press, 1999, 433 p.
31. Kolodziej E. Op. cit.